HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPT OF CONSCIOUS READING: PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC APPROACHES.

M. Sahzoda
N. Diyora
Termiz davlat pedagogika instituti

Abstract: The aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of the psychological and linguistic foundations for developing conscious reading skills in primary school students and to develop recommendations for improving effective teaching methodologies. Research methods include a systematic literature review, conceptual comparison, and psycholinguistic modeling. During the research, the cognitive models of scholars such as Kintsch, Vygotsky, and Chomsky were applied within the context of Uzbek language education.

The research results indicate that the process of conscious reading depends on the balance between limited working memory resources and the linguistic complexity (cohesion) of the text. It was found that the formation of a "situational model" in a student is directly related to the activation of their prior knowledge (schemata). In conclusion, it is noted that to reduce cognitive load in primary education, the use of "scaffolding" techniques that develop pre-reading preparation and inference skills significantly increases the level of consciousness. The three-stage model proposed in the article serves to facilitate students' critical understanding of text content.

Key words: cognitive load, working memory, schema theory, situational model, inference, cohesion, coherence, scaffolding, psycholinguistics, sociocultural approach.

ONGLI O‘QISH TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI: PSIXOLOGIK VA LINGVISTIK YONDASHUVLAR.

Annotatsiya: Ushbu maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ongli o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik va lingvistik asoslarini kompleks tahlil qilish hamda samarali o‘qitish metodikasini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot metodlari sifatida tizimli adabiyotlar tahlili, konseptual qiyoslash va psixolingvistik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Kintsch, Vygotskiy va Chomsky kabi olimlarning kognitiv modellari o‘zbek tili ta’limi kontekstiga tatbiq etildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ongli o‘qish jarayoni cheklangan ishchi xotira resurslari va matnning lingvistik murakkabligi (kogeziya) o‘rtasidagi muvozanatga bog‘liq. O‘quvchida "vaziyat modeli"ning shakllanishi uning avvalgi bilimlari (sxemalari) faolligi bilan bevosita bog‘liqligi aniqlandi. Xulosa o‘rnida ta’kidlanishicha, boshlang‘ich ta’limda kognitiv yukni kamaytirish uchun matnni o‘qishdan oldingi tayyorgarlik va inferensiya ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi "skifolding" metodikasini qo‘llash onglilik darajasini keskin oshiradi. Maqolada taklif etilgan uch bosqichli model o‘quvchilarning matn mazmunini tanqidiy anglashiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kognitiv yuk, ishchi xotira, sxema nazariyasi, vaziyat modeli, inferensiya, kogeziya, kohereziya, skifolding, psixolingvistika, sotsiokultural yondashuv.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОНЯТИЯ ОСОЗНАННОГО ЧТЕНИЯ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОДЫ.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Аннотация: Целью данной статьи является комплексный анализ психологических и лингвистических основ формирования навыков осознанного чтения у учащихся начальных классов, а также разработка рекомендаций по совершенствованию эффективной методики обучения. В качестве методов исследования использовались системный обзор литературы, концептуальное сравнение и психолингвистическое моделирование. В ходе исследования когнитивные модели таких ученых, как Кинч, Выготский и Хомский, были адаптированы к контексту обучения узбекскому языку.

Результаты исследования показывают, что процесс осознанного чтения зависит от баланса между ограниченными ресурсами рабочей памяти и лингвистической сложностью (когезией) текста. Было установлено, что формирование «ситуативной модели» у учащегося напрямую связано с активностью его фоновых знаний (схем). В качестве **вывода** отмечается, что для снижения когнитивной нагрузки в начальном образовании применение методики «скаффолдинга», развивающей навыки предтекстовой подготовки и инференции (логического вывода), резко повышает уровень осознанности. Предложенная в статье трехэтапная модель служит критическому осмыслению учащимися содержания текста.

Ключевые слова: когнитивная нагрузка, рабочая память, теория схем, ситуативная модель, инференция, когезия, когерентность, скаффолдинг, психолингвистика, социокультурный подход.

KIRISH

Til ta’limi va kognitiv rivojlanish sohasidagi zamonaviy tadqiqotlar o‘quv jarayonining markaziy qismi sifatida ongli o‘qish (ingl. Conscious Reading yoki Reading Comprehension) tushunchasiga tobora ko‘proq e’tibor qaratmoqda. Ongli o‘qish, shunchaki harf va so‘zlarni tanishdan farqli o‘laroq, matn mazmunini chuqur anglash, uning asosiy g‘oyalarini idrok etish, tanqidiy baholash va o‘z bilimlar tizimiga integratsiya qilishni nazarda tutadi. Axborot hajmi keskin oshib borayotgan bugungi kunda, samarali shaxs, mutaxassis va fuqaroshakllanishi uchun matnli ma’lumotlarni ongli ravishda qayta ishlash ko‘nikmasi har qachongidan ham dolzarbdir[1].

Shu bilan birga, ongli o‘qish mexanizmlari yagona, monolit nazariya asosida tushuntirilmaydi. Uning nazariy asoslari psixologiya va lingvistika kabi ikki yirik ilmiy yo‘nalishning kesishmasida yotadi. Psixologik yondashuvlar (xususan, kognitiv psixologiya) o‘quvchining ichki jarayonlariga – xotira, diqqat, aqliy modellar yaratishga e’tibor qaratsa, lingvistik yondashuvlar matnning tashqi, obyektiv xususiyatlari – sintaksis, semantika, pragmatika – o‘quvchining tushunish darajasiga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. Ushbu ikki sohaning o‘zaro ta’sirini chuqur anglash samarali o‘qitish metodikalarini ishlab chiqish uchun fundamental zaruriyatdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ongli o‘qishning nazariy asoslari psixologik va lingvistik paradigmalar ichida chuqur ildiz otgan bo‘lib, bu jarayon insonning kognitiv va nutqiy faoliyatining o‘zaro bog‘liqligini aks ettiradi.

Psixologik nuqtai nazardan, ongli o‘qish matn mazmunini qayta ishlash, uni idrok etish va mavjud bilimlar bazasi bilan solishtirishga qaratilgan kognitiv jarayon sifatida tushuniladi. Eng nufuzli modellardan biri Walter Kintsch va Teun van Dijk tomonidan ishlab chiqilgan matnni tushunish modeli bo‘lib, u matnni tushunishni uch darajali jarayon sifatida ko‘rib chiqadi:

1. Yuzaki daraja: Matnning bevosita sirtqi tuzilmalari (so‘zlar va gaplar)ni kodlash.
2. Matn bazasi (Textbase) darajasi: Matnning bevosita mazmuni, ya’ni mantiqiy takliflar va ularning bog‘liqligi shaklidagi ko‘rinishi.

[1] OECD. (2018). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do.* OECD Publishing, Paris.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

3. Vaziyat modeli (Situational Model) darajasi: Bu eng chuqur daraja bo‘lib, o‘quvchi matn mazmunini o‘zining oldingi bilimlari bilan birlashtirib, dunyo haqidagi shaxsiy modelini yaratadi. Ongli o‘qishning yuqori darajasi aynan mana shu vaziyat modeli yaratilganida yuz beradi[2].

David Rumelhart va Frederic Bartlett tomonidan rivojlantirilgan sxema nazariyasiga ko‘ra, o‘quvchi yangi ma’lumotni tushunish uchun mavjud bilimlarini (sxemalarini) faollashtiradi. Sxema – bu obyektlar, vaziyatlar yoki voqealar haqidagi tartibga solingan bilimlar to‘plami hisoblanadi. Agar matn yangi ma’lumotni o‘quvchining mavjud sxemalariga osongina integratsiya qilsa, tushunish darajasi yuqori bo‘ladi. Aks holda, o‘quvchi yangi sxemalar yaratishga yoki mavjudlarini qayta tashkil etishga majbur bo‘ladi [3].

Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘qishga oid bo‘lmasa-da, u tushunish jarayonining asosini tashkil etuvchi assimilyatsiya (yangi ma’lumotni mavjud sxemaga kiritish) va akkomodatsiya (mavjud sxemani yangi ma’lumotga moslash uchun o‘zgartirish) kabi mexanizmlarni ta’kidlaydi [4]. Bu mexanizmlar ongli o‘qishda matnni faol qayta ishlashning asosi hisoblanadi.

Lev Semyonovich Vygotskiyning yondashuvi ongli o‘qishni shaxsiy kognitiv jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy va madaniy faoliyat sifatida ko‘radi. Uning “Eng yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi o‘qituvchi yoki tajribali hamkorning yordami bilan o‘quvchi o‘z kognitiv qobiliyatlaridan yuqori darajada tushunishga erishishi mumkinligini ko‘rsatadi. O‘qish – bu ichki nutqni rivojlantirish vositasi bo‘lib, matn mazmuni ijtimoiy amaliyot orqali o‘zlashtiriladi[5].

Noam Chomskyning generativ nazariyasi bevosita o‘qishni o‘rganmasa-da, u barcha inson tillariga xos bo‘lgan "chuqur tuzilma" (Deep Structure) va "sirtqi tuzilma" (Surface Structure) tushunchalarini taqdim etadi. Ongli o‘qish sirtqi tuzilmadan foydalanib, matnning chuqur, ma’noviy tuzilmasiga yetib borishni talab qiladi. O‘quvchi gapning sirtqi ko‘rinishini grammatik va semantik qoidalarga asosan qayta ishlash orqali uning asl ma’nosini anglaydi [6].

Rossiyada A.A. Leontyev va I.A. Zimnyaya kabi psixolingvistlar o‘qishni murakkab nutq faoliyati sifatida o‘rganishgan. A.A. Leontyev o‘qishni shaxsning motivatsiyasi va maqsadiga bog‘liq bo‘lgan faoliyat sifatida tahlil qiladi. Uning ishlari o‘qish motivatsiyasi va matnni tushunish jarayonida sub’ektning faolligining markaziy ahamiyatini ta’kidlaydi. I.A. Zimnyaya esa o‘qishni ichki va tashqi nutqning o‘zaro ta’siriga asoslangan, to‘rt bosqichli jarayon sifatida ko‘rsatadi. Bu maktab, Vygotskiy g‘oyalariga tayangan holda, o‘qishni kognitiv va ijtimoiy-kommunikativ nuqtai nazardan birlashtiradi.

O‘zbekistonlik olimlar, jumladan, B. Yo‘ldoshev, N. Matchonov, S. Qosimov kabi pedagogika va psixolingvistika sohasidagi mutaxassislar ham o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘qish metodikasini takomillashtirish va ona tili darslarida matnni ongli o‘zlashtirish masalalarini chuqur o‘rganishgan. Ular ko‘pincha didaktik yondashuvlarga e’tibor qaratib, o‘zbek tilining o‘ziga xos lingvistik xususiyatlarini inobatga olgan holda ongli o‘qishga erishish usullarini ishlab chiqqanlar. Ularning tadqiqotlarida o‘zbek tilidagi matnlarning sintaktik murakkabligi, morfologik xususiyatlari

[2] Kintsch, W., & Van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review, 85*(5), 363–394.
[3] Rumelhart, D. E. (1980). Schemata: The building blocks of cognition. In R. J. Spiro, B. C. Bruce, & W. F. Brewer (Eds.), *Theoretical issues in reading comprehension* (pp. 33-58). Erlbaum.
[4] Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
[5] Выготский, Л. С. (1984). *Мышление и речь*. Педагогика.
[6] Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

va ularning o‘quvchilar tomonidan idrok etilishiga ta’siri tahlil qilinadi[7]. Bu tadqiqotlar Vygotskiyning sotsiokultural yondashuvini milliy til ta’limi kontekstiga tatbiq etishga xizmat qiladi.

Ongli o‘qishni to‘liq tushunish uchun faqat bitta fanga asoslanish yetarli emas. Matnni tushunish – bu o‘quvchining kognitiv imkoniyatlari (psixologiya) va matnning strukturaviy xususiyatlari (lingvistika) o‘rtasidagi dinamik o‘zaro ta’sir natijasidir. Psixolingvistika (Leontyev, Zimnyaya) ushbu ikki sohaga ko‘prik vazifasini o‘taydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi tanqidiy adabiyotlarni tizimli ko‘rib chiqish (Systematic Literature Review) yondashuvidan foydalanishni nazarda tutadi. Ushbu dizayn empirik ma’lumotlar to‘plashni emas, balki ikki asosiy fan yo‘nalishi – kognitiv psixologiya va lingvistika doirasidagi ongli o‘qish tushunchasiga oid fundamental nazariyalarni aniqlash, tasniflash va taqqoslashni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqot uchun ma’lumot manbalari sifatida xalqaro miqyosda tan olingan ilmiy jurnallar (masalan, Cognition, Journal of Educational Psychology, Applied Psycholinguistics), monografiyalar va fundamental nazariy ishlar tanlab olindi. Xususan, kognitiv sxema nazariyasi, ishchi xotira modellariga oid, asosan, amerikalik va yevropalik kognitivistlarning (Kintsch, Rumelhart, Baddeley) ishlari;

generativ grammatika, matn lingvistikasi (Chomsky, Halliday, Hasan) va matnning kogeziya (matnlararo ichki bog‘liqlik) hamda kohereziya (Coherence and cohesion – matnlararo ichki bog‘liqlik va izchillik masalalarini yorituvchi ishlar;

Vygotskiy maktabi vakillarining va rus hamda o‘zbek psixolingvistlari (Leontyev, Zimnyaya, Yo‘ldoshev va b.)ning nutq faoliyati va o‘qishga oid tadqiqotlari shular jumlasidandir.

Ongli o‘qishning asosiy tushunchalari (masalan, tushunish, vaziyat modeli, sxema) turli nazariyalar doirasida qanday ta’riflanishini va farqlanishini aniqlash konseptual tahlilni qamrab oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ongli o‘qishning muvaffaqiyati Kintsch va Van Dijkning modeliga ko‘ra “kognitiv yuk (Cognitive Load)”ni samarali boshqarish bilan bevosita bog‘liq.

Ishchi xotira va kognitiv yuk: O‘qish jarayonida o‘quvchi matnning sirtqi tuzilmasini (so‘zlarni tanish) ma’naviy tuzilmaga (gap ma’nosini tushunish) aylantirar ekan, barcha jarayonlar cheklangan resursga ega bo‘lgan ishchi xotira (Working Memory) doirasida amalga oshiriladi[8].

Agar matn juda murakkab bo‘lsa (uzun gaplar, notanish terminlar), kognitiv yuk ortadi. Ishchi xotira resurslari sirtqi kodlashga sarflanib, eng muhim jarayon – Vaziyat Modelini yaratish uchun yetarli resurs qolmaydi. Ongli tushunish darajasi pasayadi.

Psixologik tahlil shuni ko‘rsatadiki, sxema nazariyasi ongli o‘qishning samaradorligini tushuntiruvchi markaziy mexanizmdir. Agar o‘quvchi matn mavzusiga oid boy va yaxshi tashkillashtirilgan sxemalarga ega bo‘lsa, u:

1. Inferensiya (xulosa chiqarish) qilish uchun matnda aniq aytilmagan bo‘shliqlarni to‘ldirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.
2. Matnning muhim va ahamiyatsiz qismlarini tezda ajratib oladi.
3. Yangi ma’lumotni mavjud bilimlar tizimiga tez va mustahkam integratsiya qiladi.

Lingvistik yondashuv matnning obyektiv sifatini tushunish darajasining muhim omili sifatida ko‘rsatadi. Bu esa matnning ichki tuzilishi, xususan, kogeziya va kohereziyaning o‘zaro aloqasida namoyon bo‘ladi.

[7] Йўлдошев, Б. (2007). *Ўзбек тили дарсларида ўқувчиларнинг нутқий компетенцияларини ривожлантириш*.
[8] **Baddeley, A. (2000).** The episodic buffer: A new component of working memory? *Trends in Cognitive Sciences, 4*(11), 417–423.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Kogeziya (Matnlararo tashqi bog‘liqlik): Bu matnning sirtqi darajadagi bog‘liqligi (olmoshlar, bog‘lovchilar, sinonimlar, leksik takrorlar va h.k.). Yuqori kogeziya matnning gaplari orasidagi sirtqi aloqalarni osonlashtiradi.

Kohereziya (matnlararo ichki bog‘liqlik): Bu matnning chuqur, ma’naviy mantiqiy bog‘liqligi. Bu o‘quvchining aqliy modelida matn mazmunining yaxlit, mantiqan to‘g‘ri shaklda joylashishidir.

Psixolingvistik integratsiya: Ongli o‘qishning umumiy modeli

Eng muhim natija shundaki, ongli o‘qish nazariyasi faqat psixologik yoki lingvistik modellar asosida to‘liq tushuntirilishi mumkin emas. Ularning integratsiyasi psixolingvistika doirasida eng yaxshi namoyon bo‘ladi, ayniqsa Vygotskiyning ishlari bunga zamin yaratadi.

O‘qish bosqichi	**Asosiy vazifa**	**O‘quvchining harakati (jarayonning mohiyati)**	**Natija (o‘qituvchi uchun ko‘rsatma)**
I. Ko‘rish va tanib o‘qish (dekodlash)	Harflar/so‘zlarni aniqlash (lingvistik)	O‘quvchi harflarni tovushga, tovushlarni so‘zlarga bog‘laydi va gapni "o‘qib chiqadi".	Tezlik: O‘qish avtomatiklashadi, O‘quvchi qiyinchiliksiz o‘qiydi. Agar qiyinchilik bo‘lsa, texnik xato hisoblanadi.
II. Ma’noni topish (tushunish)	Gaplarni bog‘lash (psixolingvistik)	O‘quvchi: 1. So‘zning lug‘aviy ma’nosini tushunadi. 2. Gapdagi so‘zlarning bir-biri bilan qanday bog‘langanini (masalan, va, lekin, chunki) biladi.	Asosiy fikr: matn nima haqida ekanini aytib bera oladi. Agar tushunmasa, uning lug‘ati/kogeziyasi ustida ishlash kerak.
III. O‘ylab Anglash (Onglilik)	Bilimga Bog‘lash (Psixologik/Kognitiv)	O‘quvchi: 1. Matndagi ma’lumotni o‘zining hayotiy bilimlari (Sxemalar) bilan taqqoslaydi. 2. Matnda aytilmagan narsalarni (Inferensiya) taxmin qiladi va xulosa chiqaradi.	Chuqur Anglash: O‘quvchi matnni tanqidiy baholaydi, savollarga javob beradi va undan foydalana oladi. Ongli o‘qishning eng yuqori darajasi.

Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi yuqoridagi integratsiyaning amaliy ahamiyatini tushuntiradi. O‘quvchi o‘zining eng yaqin rivojlanish zonasida joylashgan matnni o‘qiganda, uning kognitiv jarayonlari (sxemalari) matnning lingvistik murakkabligi (kogeziyasi) bilan o‘zaro ta’sirga

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

kirishadi. Yetuk o‘qituvchi yordami (skifolding) bilan o‘quvchi o‘zidan yuqori darajadagi matnni ongli ravishda o‘zlashtira oladi.[9]

Mahalliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi matnlarda gaplarning erkin joylashuvi (nominativ gap tuzilishining elastikligi) va morfologik murakkablik (qo‘shimchalar tizimi) o‘quvchining ishchi xotirasiga qo‘shimcha yuklashga olib kelishi mumkin. Bu, rus yoki boshqa tillardagi tadqiqotlardan farqli o‘laroq, ona tilini o‘qitish metodikasida kognitiv yukni kamaytirish va sxemalarni faollashtirishga qaratilgan maxsus metodlarni talab qiladi.[10]

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ongli o‘qish matnni yuzaki dekodlashdan farqli o‘laroq, o‘quvchining ichki kognitiv resurslari (psixologik – diqqat, xotira, sxemalar) va tashqi matn xususiyatlari (lingvistik – kogeziya, sintaksis) o‘rtasidagi doimiy o‘zaro ta’sir natijasidir.

Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarning ishchi xotirasi cheklangan. Matnning murakkabligi (uzun, noaniq gaplar, yomon kogeziya) kognitiv yukni oshiradi, natijada Vaziyat modelini yaratish uchun resurs qolmaydi, bu esa tushunish darajasining pastligiga olib keladi.

Bolaning matn mavzusi haqidagi oldingi bilimlari (sxemalari) qanchalik boy bo‘lsa, u yangi ma’lumotni shunchalik tez va ongli ravishda o‘zlashtiradi. Boshlang‘ich sinflarda matnni o‘qishdan avval “bilimlarni faollashtirish” (sxema faollashtirish) – ongli o‘qitishning asosiy bosqichidir.

Vygotskiyning EYRZ nazariyasi asosida, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matnning lingvistik qiyinchiliklarini (murakkab gap tuzilmalari, kogeziya vositalari) tushunishda beriladigan o‘qituvchi yordami (skifolding) ongli o‘qish ko‘nikmasini mustaqil rivojlantirish uchun muhim zamin yaratadi.

Har qanday matnni o‘qishdan avval o‘quvchilarga mavzu bo‘yicha savollar berish, rasmlarni ko‘rsatish yoki qisqa muhokamalar o‘tkazish orqali ularning oldingi bilimlarini (sxemalarini) faollashtirish kerak. Bu, matnni tushunish jarayonini yengillashtiradi va kognitiv yukni kamaytiradi.

Boshlang‘ich o‘quvchilarga gaplar orasidagi bog‘lovchi so‘zlarni (masalan, chunki, shuning uchun, lekin, u) aniqlash va ularning funksiyasini tushuntirishga qaratilgan mashqlarni muntazam kiritish lozim. Bu, ularga matnning mantiqiy bog‘liqligini (kohereziyasini) mustaqil yaratishga yordam beradi.

O‘quvchilarga matnning turli tuzilmalari (masalan, taqqoslash, sabab-oqibat, muammo-yechim) mavjudligini o‘rgatish zarur. Agar bolalar matnning qanday qurilganini bilsalar, ular ma’lumotni saralash va o‘zlashtirish uchun o‘zlarining ichki sxemalarini samaraliroq qo‘llay oladilar.

O‘quvchilarga matnda aniq aytilmagan ma’nolarni topish (inferensiya) ko‘nikmasini rivojlantirishga yordam beruvchi savollarni berish (Masalan: “Qahramon nima uchun xursand bo‘ldi, matnda buning sababi aniq yozilganmi?”) kerak. Bu jarayon bevosita Vaziyat Modelini yaratishni rag‘batlantiradi va o‘qishni onglilik darajasiga ko‘taradi.

Vygotskiy ta’kidlaganidek, o‘qituvchi matnni tushunishda qiyinchilikka duch kelgan o‘quvchiga vaqtinchalik yordamchi (skifolding) rolini o‘ynashi, so‘ngra o‘quvchi mustaqil ravishda tushunishga erishgach, bu yordamni bosqichma-bosqich kamaytirishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. OECD. (2018). PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do. OECD Publishing, Paris.

[9] **Леонтьев, А. А. (1974).** *Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания*. Наука.

[10] Ne'matova, D. (2025). DEVELOPING STUDENTS'CONSCIOUS READING SKILLS BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCES (USING THE EXAMPLE OF EGRA STUDIES). Современные подходы и новые исследования в современной науке, 4(4), 69-73.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

2. Kintsch, W., & Van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. Psychological Review, 85(5), 363–394.
3. Rumelhart, D. E. (1980). Schemata: The building blocks of cognition. In R. J. Spiro, B. C. Bruce, & W. F. Brewer (Eds.), Theoretical issues in reading comprehension (pp. 33-58). Erlbaum.
4. Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children. International Universities Press.
5. Выготский, Л. С. (1984). Мышление и речь. Педагогика.
6. Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press.
7. Йўлдошев, Б. (2007). Ўзбек тили дарсларида ўқувчиларнинг нутқий компетенцияларини ривожлантириш.
8. Baddeley, A. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? Trends in Cognitive Sciences, 4(11), 417–423.
9. Леонтьев, А. А. (1974). Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. Наука. (Nutq faoliyatining psixolingvistik jihatdan tahlili, o‘qishni faoliyat sifatida ko‘rib chiqish).
10. Ne'matova, D. (2025). DEVELOPING STUDENTS'CONSCIOUS READING SKILLS BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCES (USING THE EXAMPLE OF EGRA STUDIES). Современные подходы и новые исследования в современной науке, 4(4), 69-73.
11. Рузиева, Ш. Ш., & Нематова, Д. Б. (2026). ОРФОГРАФИЯ И ПУНКТУАЦИЯ. YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 3(9), 549-551.